

KVINNO- OCH KONSFORSKNINGEN I FINLAND EVALUERAD

Af Solveig Bergman

År 2000 beslöt det nationella forskningsrådet i Finland (Finlands Akademi) genomföra en evaluering av kvinno- och könsforskningen. Initiativet till utvärderingen kom från Undervisningsministeriet. En central orsak var ministeriets intresse för att utvärdera den satsning på öronmärkta professorer i kvinno forskning som genomförts vid finländska universitet sedan senare hälften av 1990-talet. Utvärderingens uppgift var att fokusera på kvinno- och könsforskningens *vetenskapliga kvalitet* och *sambälleliga relevans* under tidsperioden 1995-2001 samt att peka på centrala utvecklingsbehov och ge åtgärdsförslag. Sommaren 2001 tillsattes en evalueringspanel. Till ordförande utsågs professor emerita Liisa Rantalaiho (Tammerfors universitet, Finland) och till medlemmar professorerna Joan Acker (University of Oregon, USA), Anna Jónasdóttir (Örebro universitet, Sverige), Kari Melby (NTNU, Trondheim, Norge) och Ebba Witt-Brattström (Södertörns högskola, Sverige). Under tecknad anställdes som koordinator för evalueringsprojektet. Panelen överlämnade sin slutrapport till Finlands Akademi sommaren 2002. Innan jag sammanfattar de viktigaste dragen i evalueringsprocessen och rapporten, ger jag en kort översikt av den finländska kvinno-/könsforskningens utveckling.

Snabb utveckling sedan 1980-talet

Kvinnoforskningen kom något senare igång i Finland än i andra nordiska länder, men expanderade snabbt under 1980- och 1990-talet. Den nationella koordinerings- och informationsverksamheten fick en avgörande betydelse för institutionaliseringen av forskningen. Redan år 1981 inrättades en nationell koordinatorstjänst. Tjänsten låg vid den parlamentariska delegationen för jämställdhetsärenden och finansierades först av forskningsrådet och senare av social- och hälsovårdsministeriet. Inom koordinationsprojektet bildades forskarnätverk och samarbetsgrupper, ordnades seminarier och konferenser, uppgjordes forskningsprogram och skapades informationstjänster. Koordinatören och jämställdhetsdelegationens forskningssektion hade en viktig roll för kvinnoforskningens intressebevakning. År 1988 grundades en nationell förening för forskare och studerande i kvinnovetenskap (Sällskapet för kvinno forskning i Finland; SUNS). Föreningen utger den tvåspråkiga tidskriften *Naistutkimus-Kvinnoforskning*. SUNS har också i uppgift att befrämja kvinnoforskningen i landet och delta i den nationella forskningspolitiken. SUNS och Jämställdhetsdelegationen utarbetade år 1995 den första nationella utvecklingsplanen för kvinnoforskning. Flera av dess förslag följdes upp i evalueringsrapporten.

Från och med senare delen av 1980-talet och särskilt under 1990-talet institutionalise-

rades kvinnoforskningen inom universiteten. Fyra universitet har inrättat särskilda kvinnoforskningsenheter. Den första grundades 1986 vid det svenskspråkiga universitetet i Finland, Åbo Akademi. Därefter har motsvarande enheter inrättats vid Tammerfors universitet (1990), Helsingfors universitet (1991) och Åbo universitet (1995). Vid övriga universitet och högskolor finns nätverk och samarbetsgrupper som deltar aktivt i det nationella kvinnoforskningssamarbetet.

Fram till 1990-talet var finansieringen av undervisningen ett stort problem. Situationen förbättrades märkbart genom att undervisningsministeriet beviljade åtta universitet medel för att grunda tidsbundna (5-åriga) professorer i kvinnoforskning. Dessa inrättades vid universiteten i Helsingfors, Tammerfors, Åbo, Jyväskylä, Uleåborg och Joensuu samt vid Åbo Akademi och Svenska handelshögskolan i Helsingfors. Avsikten var att tjänsterna efter femårsperioden skulle finansieras av universiteten, en process som för en del av universiteten fått en lycklig lösning, men vid andra är framtiden öppen. Kristina-institutet vid Helsingfors universitet har dessutom en professor i kvinnoforskning, som inrättats av universitetet självt. Förutom de nämnda professorerna har universitetstjänster som explicit avsetts för kvinno- och könsforskning varit ytterst få i Finland. De flesta lärare arbetar på tidsbundna kontrakt eller sköter kvinno- och könsforskningsuppgifter inom ramen för

sina tjänster vid de ordinarie ämnesinstitutionerna.

Undervisning i kvinno- och könsforskning förmedlas såväl vid traditionella ämnesinstitutioner som vid kvinnoforskningsmiljöerna. Vi upplever fortsättningsvis ett snabbt växande intresse för ämnet från studerandenas sida i Finland. Kvinnovetenskap har inte hittills varit ett examensämne med huvudämnesstatus vid universiteten. Studerande har inte kunnat ta examen på MA- eller doktorsnivå i ämnet, utan har varit hänvisade till ordinarie universitetsinstitutioner och har bakat in studier i kvinnovetenskap i sin examen. Biämnesstudier och omfattande studiehelheter har däremot varit möjliga vid flera universitet. Vid universitetet i Jyväskylä och Tammerfors kan kvinnoforskning numera ingå i en kombinerad magisterexamen ("joint degree") tillsammans med ett annat humanistiskt eller samhällsvetenskapligt ämne. I höst inleds huvudämnesstudier i kvinnovetenskap vid Helsingfors universitet och också Åbo Akademi har motsvarande planer. Bolognaprocessen kommer att öppna nya möjligheter för kvinno- och könsforskningen att etablera sig som ett examensämne.

Finlands Akademi har under 1980- och 1990-talet genomfört särskilda satsningar på kvinnoforskning, bl.a. i form av ett nationellt handledningsnätverk (1987–93) och örönmärkta anslag för forskningsprojekt. I slutet av 1990-talet omorganiserades forskarutbildningen i landet genom fyraåriga doktorandprogram

(s.k. forskarskolor). Ett av dessa har fokuserat på kvinno- och könsforskning. En ny specialsatsning är forskningsprogrammet "makt, våld och kön" som inrättades av Finlands Akademi för åren 2000–2003. År 1998 inrättade Finlands Akademi en tidsbunden forskarprofessur i kvinno- och jämställdhetsforskning (den s.k. Minna Canth-professuren), bl.a. för att tjäna forskarutbildningen.

Utvärderingsprocessen och materialet

Utvärderingen av kvinnoforskningen avvek i flera avseenden från andra motsvarande evalueringar som utförts av Finlands Akademi. Kopplingen mellan undervisning och forskning och frågor kring undervisningens organisering betonades mera än i tidigare evalueringar. Eftersom kvinno-/könsforskningen fortsättningsvis är ett relativt nytt ämne inkluderades både forskarstuderande och forskare med doktorsgrad, medan tidigare utvärderingar i regel endast berört seniorforskare med doktorexamen. De frågeformulär som använts i tidigare utvärderingar visade sig svåra att tillämpa på ett mång- och tvärvetenskapligt forskningsfält. Att identifiera målpopulationen var mer komplicerat än i tidigare utvärderingar. Forskarna är utspridda över ett stort antal ämnen vid universiteten och ett detektivarbete behövdes för att nå möjligast många av dem. I tidigare utvärderingar kunde formulär sändas till ämnesinstitutioner vilka såg till

att svarsprocenten blev hög. I denna utvärdering gällde det att försöka få möjligast många forskare i humanistiska, samhällsvetenskapliga, pedagogiska, teologiska och juridiska fakulteter bli medvetna om att en utvärdering av kvinno- och könsforskningen pågick. Formuläret distribuerades till samtliga ämnesinstitutioner inom dessa vetenskapsområden och prefekterna uppmanades distribuera dem till forskare de ansåg berördes. Denna strategi fungerade inte alltid tillfredsställande. Därför användes kvinnoforskarnas egna informationskanaler som en komplement. Informationsförmedlingen underlättades av den Internetbaserade diskussionslistan för kvinnoforskning, som grundades år 1993 och idag har över 900 medlemmar. Forskarfältet engagerades från början i utvärderingen. Ett öppet seminarium för alla intresserade hölls före och efter evalueringen. Koordinatören var i kontinuerlig kontakt med forskarna, bl.a. genom den elektroniska diskussionslistan.

De flesta kvinno-/könsforskare arbetar vid universitetens reguljära ämnesinstitutioner. På basen av de formulär (242 st.) som returnerades kan konstateras att 76% av respondenterna arbetade vid ordinarie universitetsinstitutioner och 17% vid särskilda kvinnoforskningsmiljöer. 7% av respondenterna arbetade vid ett forskningsinstitut utanför universitetet. Utvärderingen riktade sig till en målgrupp som definierades brett såsom omfattande kvinno-, köns-, genus- och jämställdhetsforskning,

feministisk forskning och mans- eller maskulinitetsforskning. 97% av respondenterna var kvinnor. Nästan hälften av svararna var doktorer. Merparten av forskarna var humanister (40%) och samhällsvetare (40%). Av respondenterna var 46% universitetslärare och 53% "rena" forskare (inkl. forskarstuderande). De flesta hade tillfälliga eller tidsbundna jobb, vilket mycket väl avspeglar situationen särskilt för kvinnor vid universitetet i dagens Finland. Endast en procent hade ett icke-akademiskt jobb (vilket tyder på att vi inte lyckades nå denna grupp).

Det material som utvärderingspanelen hade tillgång till inkluderade:

- självevalueringsrapporter från kvinnoforskningsmiljöerna
- "site visits" eller besök på tio enheter samt deltagande på den årliga konferensen för kvinnoforskare
- individuella evalueringsformulär
- annat material (publikationer; artiklar i *Naistutkimus-Kvinnoforskning*, i praktiken de engelskspråkiga sammanfattningarna; information om externt finansierade forskningsprojekt, avlagda doktorexamina osv.).

Slutsatser och rekommendationer

Panelen var imponerad av den finländska kvinno- och könsforskningen, särskilt med beaktande av de tillbudsstående resurserna. Panelen konstaterar att forskarnas samarbete är synnerligen välfungerande och

mångsidigt och att forskarna befinner sig i en livlig interaktion med det omgivande samhället. Forskarnas deltagande i olika typer av nätverk lyftes fram: 60% av svararna har deltagit i minst ett nätverk, av seniorforskarna betydligt fler. Panelens slutsats är att finländska kvinno- och könsforskare är välintegrerade i internationella och särskilt i nordiska nätverk. Utvärderarna noterar att kvinnoforskarna mycket väl klarar sig i konkurrensen om extern forskningsfinansiering. Undervisningens och forskningens internationella inriktning fick beröm. Den nationella forskarskolan för kvinno- och könsforskning (och andra forskarskolor) har definitivt haft en positiv effekt. Ändå kan noteras att den överväldigande delen av forskarstuderande fortsättningsvis finns utanför forskarskolorna och upplever problem med finansiering och handledning. Enligt panelens uträkningar har 168 doktorsavhandlingar i ämnet avlagts (1977-2001). Alla doktorexamina har hittills avlagts vid de traditionella ämnesinstitutionerna. Sedan 1990-talet har en mycket snabb tillväxt ägt rum. Det är sannolikt att satsningarna på en systematisk forskarutbildning och professorstjänsterna vid universitetet haft en positiv inverkan. Med tanke på att finskspråkig kvinnoforskning lätt hamnar bakom en språkmur är det av intresse att notera att över en tredjedel (36%) avhandlingarna författats på engelska. Detta är också ett mått på forskningens ökade internationalisering.

Sammanfattningsvis anser

panelen att kvinno- och könsforskningen i Finland — trots de knappa resurserna — har förmått utveckla en omfattande infrastruktur (en nationell förening, tidskrift, nationell koordinering, enheter och nätverk vid universitetet), har satt igång ett nationellt forskarutbildningsprogram och har utvecklat omfattande studieprogram vid universitetet. Panelen anser att undervisningen utvecklats synnerligen väl, inte minst i ett nordiskt perspektiv. Samarbete och specialisering är strategier som enheterna använder för att stärka kvinnovetenskapens position i universitetet. Ett nytt exempel på denna strategi är det Internetbaserade virtuella utbytet av undervisningskurser som nyligen kommit igång. Gällande undervisningens innehåll anser panelen att den har en viss "bias" i en diskursanalytisk och konstruktivistisk riktning. Detta återspeglar en internationell trend, men har möjligen resulterat i att feministiska teorier som betonar strukturella förhållanden, relationella processer och institutionell förändring kommit i skymundan.

Trots att de flesta forskare arbetar vid traditionella ämnesinstitutioner, sker undervisningen i huvudsak vid kvinnoforskningsmiljöerna. Eftersom kvinnoforskning inte ännu är ett officiellt huvudämne, kan inga magisters- eller doktorsavhandlingar avläggas i ämnet. I det finansieringssystem som råder vid finländska universitet går de s.k. resultatpoängen därmed till ämnesinstitutionerna. Detta försvårar finansieringen och institutionaliseringen av

kvinn- och könsforskningen.

Denna utvärdering är en av de första som koordinerats av Finlands Akademi där forskningsfältets samhälleliga inflytande mätts. Rapporten konstaterar att de flesta kvinnoforskare anser det viktigt att påverka den allmänna opinionen och beslutsfattarna. Kvinnoforskarna verkar på många plan i samhället. Nästan hälften (45%) av svararna anser sig ha publicerat texter med "samhälleliga mål". Något över hälften (51%) rapporterar om offentliga uppträdanden och fyra av tio har deltagit i någon organisations verksamhet eller fungerat som experter eller konsulter.

Panelen har evaluerat ett antal områden inom kvinno- och könsforskningen, men inte enskilda forskare. Utvärderingen begränsades till områden där panelmedlemmarna hade en särskild kompetens. Språkfrågan var ett stort problem, eftersom endast panelens ordförande var finskspråkig. I rapporten diskuteras ett antal riktningar (t.ex. feministisk filosofi, litteraturforskning, historieforskning, socialvetenskaper, hälsoforskning, utbildningsforskning, forskning om kön och våld, politikforskning). Panelen pekar på fyra problemområden. Forskningen kring kön och teknologi anses vara bristfälligt utvecklad. Överraskande var att inom politikforskning och historia tycks kvinnoforskarnas kunskaper och utbildning inte till fullo komma till användning. Inom politikforskningen har endast få kvinnoforskare doktorerat och inom historievetenskapen

finns ytterst få universitetstjänster för kvinno- och könsforskare. Enligt panelen finns därtill behov av forskning som anknyter till feministiska perspektiv på ekonomi. Panelen noterar att antalet kvinno- och könsforskningsprojekt som finansierats av Finlands Akademi är imponerande. Å andra sidan förefaller andra forskningsprogram som finansieras av Akademien vara relativt opåverkade av ett könsperspektiv och någon "gender mainstreaming" har definitivt inte ägt rum. Panelen noterar också att könsperspektiv endast i en mycket blygsam omfattning integrerats i de självständiga forskningsinstitutens forskningsprogram.

Panelen riktar konkreta rekommendationer till Finlands Akademi, undervisningsministeriet, universiteten och forskningsinstitutet samt till den statliga jämställdhetsadministrationen. Bland annat föreslår panelen att den forskarprofessur vid Finlands Akademi som öronmärkts för kvinnoforskning (Minna Canth-professuren) bör få en fortsättning efter den första femårsperioden. I skrivande stund pågår tillsättningen av nästa Minna Canth-professor. Däremot har panelens förslag om behovet av satsning på forskning om kön och teknologi inte bemötts enbart positivt. Kritiker har bl.a. betonat att så länge resursbristen inom många andra centrala områden är skriande är det inte ändamålsenligt att satsa på nya områden. Rapporten rekommenderar att alla professorer i kvinnoforskning borde ombildas

till permanenta tjänster. Samtliga kvinnoforskningsenheter borde därtill erhålla lärartjänster på postdoktoral nivå och mera administrativ arbetskraft. Forskningens tvär- och mångvetenskaplighet ställer krav på koordinering, dokumentation och forskningsförmedling. Panelen noterar att informations- och dokumentationstjänsterna varit avsevärt sämre resurserade i Finland än i resten av Norden. Senaste höst beslöt den statliga jämställdhetsenheten upphöra med finansieringen av den enda nationella tjänsten för koordinering av kvinno- och könsforskning. Därmed har skillnaden till Danmark, Norge och Sverige vuxit ytterligare.

Enligt utvärderingsrapporten har den finländska kvinnoforskningen nu kommit till en vändpunkt. Alternativen är att antingen erhålla mera resurser och en klarare status i universiteten eller också finns en uppenbar risk för en nedgång. Resursbristen påverkar negativt forskarnas vardag. Särskilt professorerna hotas av utbrändhet och risken för hjärnflykt till grannländerna är uppenbar.¹

*Solveig Bergman,
politices doktor, assistent
Sociologiska enheten,
Åbo Akademi²*

NOTER

1. Utvärderingsrapporten (på engelska) kan ses på <http://www.aka.fi>
2. Solveig Bergman tilträder som ny chef för Nordiska institutet för kvinno- och könsforskning (NIKK) i Oslo pr. november 2003.